

UOT 82.091

**“EMOSIYA” MAKROKONSEPTİNƏ DAXİL OLAN KOLORİSTİK
KOMPONENTLİ VAHİDLƏRİN METAFORA “TAPMACALARI” BARƏDƏ
(neqativ emosiyaları əks etdirən mikrokonseptlərə nəzərən)**

RZAYEVA SAMİRƏ MURTUZA qızı

Sumqayıt Dövlət Universiteti, kabinet müdiri

samirarza_79@mail.ru

Açar sözlər: “Emosiya” makrokonsepti, metafora “tapmacaları”, semantik universallıq, neqativ konnotasiya, Azərbaycan, rus və ingilis dilləri

Semantik universalı xarakteri kəsb edən metaforik şərtlənmələr sırasında insanın bədən üzvlərinin iştirakı ilə gerçəkləşən implikativ əlaqələndirmələr, habelə bədən üzvlərinin bu və ya digər hadisəyə reaksiyası fonunda ortaya çıxan metaforik keçidlər xüsusi maraq doğurur. Bu mənada “metafora – həmişə tapma-cadır, özü də elə tapmaca ki, bizim marağımızı oyudaraq onu (metafora tapmacasını – S.R.) mütləq şəkildə çözmək istəyi yaradır” – fikrini səsləndirən dilçilərlə razılaşmamaq olmur. [1, s. 53] Belə ki, “Emosiya” konseptinin müxtəlif mikrokonseptlərinə daxil olan ifadələr arasında elə metaforik şərtlənmə mexanizmlərini izləyirik. Onların ilkin və səthi təhlili fərqli implikasiya şərtləndirməsini ortaya qoyduğu halda, metaforik “tapmacanın” daha dərin qatlarıdakı “düynünün” çözümlü isə əsl “implikativ zənciri” müəyyənləşdirməyə imkan verir. Məsələn, həm Azərbaycan, həm rus, həm ingilis dillərində təsadüf edilən, əslində bir çox dünya dilində yer alan bir universal metaforik keçidə nəzər salaq. Söhbət “Kədər”, “Qəzəb” mikrokonseptlərinə daxil olan neqativ anlam kəsb edən bir qrup frazeoloji vahiddən gedir: **qanı qaralmaq // qanı qətrana dönmək** – *to wear out someone’s nerves / to fray someone’s nerves / to make someone nervous / to worry one’s head off* – *трепать (портить) нервы (расстраиваться, нервничать)* [2; 528]. Bu ifadə dilimizin izahlı və frazeoloji lüğətlərində “*kefi pozulmaq, əhvalı təlx olmaq, dilxor olmaq, bikefləmək*” anlamında qeyd olunur. [3] Həmin ifadənin dilimizdəki işlənmə mövqeyinə diqqət edək: *Ağcaqanad Məmmədağanın **gözünün düşməni idi**, amma bu dəfə küləyin belə naxələf çıxması onun **qanını qaraltmadı**, çünki qərribə gecə idi bu gecə* (Elçin). [4 ; 6]; *Məgər buna görə də **qanıqaralıq salarlar?** Bunca **dilxor olurlar?*** (Xəlil Rza Ulutürk) [5, s.220]; ***Nacalnik** yadına düşəndə yenə milisioner Səfərin **qanı qaraldı**..* [5; 10] ; *Mənim ona bərk acığım tutdu. Evimizdə çoxlu **qanıqaralıq** oldu.* (Ş.Zərin) [6, s.46]; *Zübeydənin kefi kök olanda özü də gülürdü, **qanıqara** olanda Rozanın **abırını bükürdü ətəyinə**..* (Elçin) [4, s.82]. Nümunələrdən də aydın şəkildə görüldüyü kimi, haqqında bəhs etdiyimiz metaforik keçid bilavasitə emosional planlı kauzasiya nəticəsi kimi ortaya çıxan əks-reaksiyanı ifadə edir.

Həmin meraforik keçid əsasında dilimizdə “**qanıqara**”, “**qanıqaralıq**”, “**qanıqaralığı**” və s. bu kimi leksik vahidlər də meydana gəlmişdir. Emosional spektri əhatə edən həmin sözlərin (müvafiq olaraq, **qanıqara**=) “*pərt*” [7, s.219] , “*çox pərt, çox tutqun, əhvalı pozğun halda*” [7, s.219]; (**qanıqaralıq**=) “*pərtlik, məyusluq, əhval pozğunluğu*” [7, s.36]; (**qanıqaraldan / qanıqaraldıcı** =) “*əhvalı pozan, pərt edən, əsəbləşdirən*” [7, s.36] mənalarını ifadə etdiyi məlumdur.

Müqayisə üçün deyək ki, rus dilində analoji semantik yüklü frazeoloji vahidlərin daha intensiv mənə spektrini əhatə etdiyini müşahidə edirik. Belə ki, rus dilində “hərfi tərcümədə: **acıqdan qaralmaq**” anlamı əks etdirən **почернеть от злости** frazeoloji vahidi də implisit şəkildə məhz, eyni psixosomatik reaksiyaya istinad edir (psixosomatika ilə əlaqəlik məqamına irəliddə qayıdacağıq.).

Ты почернел от злости - Хочешь пойти не в гости. (Елена Меллоу) [8]; *Ну а цвет стал выражением эмоций ведьмы, розы буквально почернели от её злости.* [9] Göründüyü kimi, nümunələrdə, Azərbaycan dilindən fərqli olaraq, “dixorluq”, “pərtlik” kimi daha mütədil emosional reaksiyaların deyil, qəzəb, əsəbdən doğan əks-reaksiyanın metaforikləşməsinə müşahidə etmiş oluruq.

Daha öncə də qeyd etdiyimiz kimi, bu qəbildən olan metaforik “tapmacalar” ilk təhlil müstəvisində bir implikativ əlaqələndirmə ortaya qoya bildiyi halda, daha dərin qatlardakı çözümlər arayıqları nəticəsində fərqli implikasiya “zəncirlərini” təsbit etməyə imkan verirlər. Belə ki, hər üçü dildə (ingilis dilindən nümunələrə aşağıda müraciət edəcəyik) ilk baxışdan koloristik metforikləşmə ön plana çıxır. Belə ki, bir çox araşdırmalarda ingilis, tatar, alman və s. dillərin materiyasına istinadən dəyərləndirmə aparmış dilçilər məhz, “qara” sözünün neqativ anlam ifadə etmə potensialına xüsusilə diqqət çəkirlər. Konkret olaraq, Y.A.Şabaşeva ingilis dilində **black** sözünün neqativ emosional vəziyyətlərin ifadəsi zamanı geniş istifadə edildiyini vurğulayaraq, analoji məzmunlu frazeologizmləri nümunə kimi qeyd edir. Dilçi “Qəzəb - Aqressiya” konseptlərinin verballaşmasında aşağıdakı ifadələrin aktiv şəkildə iştirakına diqqət çəkir: *black (blue) in the face* “qəzəbdən qaralmaq (göyərmək)”, *black with rage* – “qəzəbdən qarqara” (ən yüksək səviyyədə *emosiya intensivliyinin ifadəsi üçün istifadə olunan hiperbollaşma*); *black look* “qəzəbli, təhdidedici baxış”; *eləcə də “kədər, pessimizm”, to look black* – “kədərli görünmək” (müqayisə et: Azərbaycan dilində “qanıqara görünmək” – S.R) və s. [10, s.131-137]

İngilis və tatar dillərində emosional konseptlərin metaforik formatlı ifadə planının müqayisəli təhlilini aparmış O.V.Zabavnova ingilis dilində analoji koloristik komponentli ifadələrlə yanaşı, tatar dilindəki aşağıdakı qrup frazeologizmlərin mövcudluğuna da diqqət çəkmişdir: **кара яну** “əsəbdən, qəzəbdən yanmaq”, **кара ачу** “(qara) dözülməz qəzəb”, **кара көю** “qəzəbdən qaralmaq”, **карасына батып йөрү** “qəzəbdən qaralmaq”. [11, s.113]

Tədqiqatçılar bir çox halda neqativ mənə yükünün “qara” rəngin emosional təsiri ilə əlaqələndirilə bildiyini vurğulayırlar. Belə ki, İ.V.Hötenin “Rəng haqqında təlim” əsərində səsləndirilmiş: “Rəng – emosiya yaradan işığın məhsuludur” – ifadəsindən təsirlənən B.A.Bazıma “Rəng və psixika” adlı araşdırmasında qeyd edir ki, “Biz, “**dərddən qaraldı**”, “**hirsindən qızardı**”, “**hirsindən göyərdi**”, “**qorxudan bozardı**” – ifadələrini səsləndirərkən onları hərfi anlamda başa düşmürük, intuitiv olaraq, insanın emosional durumlarını, hiss-həyəcanlarını həmin vəziyyətləri səciyyələndirəcək rənglərlə əlaqələndiririk...Rənglər emosiyanı assosiativ şəkildə canlandırma bilən və ya onun yaranmasını təhrik edən işarələr deyildir. Rənglər insan üçün onun (insanın) emosiyalarının bilavasitə emosiyaları kimi, daha dəqiq desək emosiyalarının obyektiv canlandırması, təcəssümü kimi ortaya çıxır. [12] Doğurdan da, ilk baxışdan, emosiyaların metaforik səciyyələndirməsinə əksər inkişaf etmiş Dünya dillərində rənglərlə əlaqələndirmə məqamı müşahidə edilir ki, bu da öz növbəsində, eynilə psixosomatik və bədən dili faktoru kimi, universal səciyyəli mənə keçidlərini təsbit etmək imkanı yaradır. Məsələn, rus dilində: **посинеть от злости // позеленеть от злости, побагроветь от злости / гнева, покраснеть от гнева** və s.

Он на глазах посинел от злости. [13]; *Сенегал «позеленел» от злости* [14]; *Я позеленел от злости.* [15, s.185]; *И только одна шестая планеты побагровела от злости.* [16]

İngilis dilində: **turning red with anger, going red with anger, see red** və s. ifadələr də bu analogiyadan dəyərləndirilə bilər.

When your face turns red, the people around you have a better idea of how you're feeling — which helps you socially. [17], *People who don't finish a job really make me see red* [18]; *People really do 'see red' when they are angry, whereas others do not, a study has revealed.* [19]. İlk baxışdan şəksiz görünən “rəng – emosiya” qarşılıqlı şərtlənməsi, daha dəqiq desək, metaforik implikasiya “zənciri” psixosomatik aspektli məlumatlar sayəsində yeni izah, təfsir “hələqləri” ilə zənginləşir. Belə ki, konkret olaraq, **to see red** ifadəsilə bağlı onu demək olar ki, Şimali Dakota (ABŞ) Universitetində aparılmış təcrübəli araşdırmalar vizual orqandan gələn koloristik

informasiyanın müvafiq xarakterli emosional reaksiyaya yol açma bildiyini ortaya qoymuşdur. Konkret olaraq, **to see red** ifadəsinin zəminində reallıq tapan metaforik keçidi şərh edən tədqiqatçıların özləri bu mənə əlaqələndirməsinin neyrofizioloji dəlillərlə sübuta yetirilə bildiyini vurğulamışlar. [20] Məlum olmuşdur ki, təcrübənin gedişatında tədqim olunmuş obyektlər arasında məhz qırmızı rəngə, qırmızı rəngli obyektlərə baxan şəxslərin aqressivlik əmsalı digər rəngli əşyaları müşahidə edən şəxslərlə müqayisədə daha üstün olmuşdur. Eyni zamanda koloristik seçim testində də qırmızı rəngə üstünlük verən şəxslərin ekspressivlik göstəricilərinin daha üstün olduğu ortaya çıxmışdır. [21] Məhz bu kimi faktlardan çıxış edən tədqiqatçılar ingilis dilindəki **to see red** ifadəsinin metorik əlaqələndirməsinin heç də təsüdüfi olmadığını, tam əksinə: real neyrofizioloji və psixolinqvistik, psixoloji zəminə kökləndiyini vurğulamışlar. [22] Bu əsasda onu deyə bilərik ki, koloristik komponent və rəng əlaqələndirməsi bu kimi ifadələrdə mühüm rol oynamış olsa da, məsələnin daha dərin qatda “gizlənmiş” kökündə (*xatırladaq ki, bir qədər daha öncə, biz, metaforanın bir növ, “gizli kod” və ya “tapmaca” olması ilə bağlı yanaşmaları təhlil etmişdik*) neyrofizioloji reaksiya durur. Müqayisə üçün deyək ki, Azərbaycan dilində də koloristik komponentli ifadələrin daha qərin qatlı təhlilini aparmış bəzi tədqiqatçılar da məhz bu məqamın təsir gücünün ağırlığına diqqət çəkirlər. Sadəcə olaraq, irəlidə izləyəcəyimiz yanaşmada, neyrofizioloji reaksiyadan daha çox psixosomatik əsaslı əks-təsirdən söhbət gedir. Belə ki, artıq qeyd edildiyi kimi, qara və ümumiyyətlə, tünd rəng spektrinin neqativ emosiyalarının metaforik ifadəsində universal səciyyə daşıyır. Lakin burada da daha dərin təhlil bu implikativ zəncirin yalnız üst qatda olan mənə əlaqələndirməsini əhatə etdiyini ortaya qoyur. Belə ki, daha təfsilatlı analiz metaforik keçidin kökündə, bu və ya digər neqativ xarakterli hadisəyə münasibətdə, insan bədənin qeyri-ixtiyari olaraq, ortaya qoyduğu reaksiyaların durduğunu söyməyə əsas verir. Konkret olaraq, Q.Məhərrəmli və R.İsmayılovun frazeoloji lüğətində “*kefi pozulmaq, əhvalı təlx olmaq, çox pərt olmaq, qəmgin görünmək*” analımı ifadə edən **qanı qaralmaq** frazeoloji vahidi ilə bağlı oxuyuruq: “İfadə əsəbiləşərkən insanın keçirdiyi psixoloji halla bağlı yaranmışdır. İnsanın hər hansı gərgin vəziyyətdən sonra keçirdiyi sarsıntını o dövrün xalq təbibləri bədəndə qanın qaralması ilə izah edirdilər. Qanın qırmızı olduğunu bilən qədim insanlara qanın qaralmasını sübut etmək çətin idi. **Lakin müasir tibb elmi izah edir ki, insan bərk əsəbiləşdikdə və ya həyəcanlandıqda qana qırmızı rəng verən hemoqlobinin qanda miqdarı xeyli azalır, bu zaman, həqiqətən, qanın rəngi qismən qaralır.** Beləliklə, bu ifadədən də məlum olur ki, qanın tərkibi və onun müəyyən səbəblərdən bəzən dəyişməsi haqqında hələ lap qədimlərdə əcdadlarımızın kifayət qədər məlumatları varmış” (kursiv bizimdir. – S.R.). [23]

Onu da qeyd edək ki, Azərbaycan dilində “Qəzəb/Əsəb” emosional konseptinə daxil olan digər feildə də analoji mənə keçidini təsbit etmiş oluruq. Belə ki, dilimizin izahlı lüğətində qeyd edildiyi kimi, **göyərək** feili məcazi mənada: bərk hirsənib özündən çıxmaq anlamını ifadə edir: *Görüb o quşları göyərdi Osman; Turutun düzündə olduğu zaman.* (H.K.Sanlı). [24; 273] Onu da qeyd edək ki, dilimizin rəsmi və elmi üslubları üçün işlək olmayan bu feil məişət və bədii üslublarda yetərincə yüksək işlənmə tezliyi ilə seçilir. Həmin feilin müxtəlif işlənmə mövqelərindəki emosional mənə spektrinə nəzər salaq:

Ərimlə döyüşkən xoruzlarsayağı dimdik-dimdiyə durmuşduq:

- *Nə uşağım-uşağım deyin göyərisən?* [25]; *Cavid ovcunda gizlədiyi xırum-xırdanı uşağın cibinə basıb üzümə göyərdi:- Mən də səndən balacayam, onda sənə də ayıb olsun, utan, məni incitmə* [26]; – *Yox, anlamadım, – deyib üzümə göyərdi.* [27]

Haşiyəyə çıxıb, müraciət anlamı ifadə edən digər analoji feilə də diqqət etmək istərdik. Belə ki, neqativ emosiya konnotasiyasına malik olan **bozarmaq** feili “*əsəblə, hiddətlə müraciət etmək, sözünü demək*” mənasını əks etdirir. Rəng faktoruna istinad edən həmin emosional konnotasiyalı feilin işlənmə mövqelərinə diqqət edək: - *Ata!.. - Adil toqqanın zərbəsini hiss etməyirmiş kimi heç tükünü də tərptəməyərək, atasının üzünə bozardı* [40], *Böyük qardaş qardaşının üzünə bozardı: - Sən səsini kəs!* [41], *Rəşid atın cilovunu çəkib qaçağın üzünə bozardı: - Başına at təpibdir, nədir,*

məni ələ salırsan? [42] Heç bir şübhə yoxdur ki, bu metaforikləşmənin kökündə də psixosomatik reaksiya, yəni əsəbi məqamda insanın üzünün rəngində baş verən dəyişiklik faktoru həlledici rol oynamışdır.

Qeyd edək ki, burada biz psixosomatik reaksiyaların metaforikləşməsi planında, qara ~ göy rəng simvolizminin korrelyasiyasını izləmiş oluruq. Belə ki, insanın rənginin əsəbdən, gərginlikdən, güclü stressdən “qaralması” ilə bağlı məlumatlar fonunda eyni “göyərmə” məqamının vurğulanması təsadüfi sayıla bilməz. Çünki əsəb-stress məqamında qanın laxtalanması şəraitində (*stress məqamında qanın laxtalanma əmsalının artmasını əks etdirən “Emosiya” konsepti vahidlərini xatırlayaq: (qorxudan, dəhşətdən) qanı donmaq, damarında qanı donmaq və s.*) qanın hemoqlobin tərkibində baş verən dəyişikliklər onun rənginin tündləşməsinə yol açır. Bu da öz növbəsində, bu da bir çox halda məhz qara rənglə deyil, göy rənglə əlaqələndirilir. Müqayisə üçün, gematoma yerlərinin rənginin göyümtül olmasını xatırlamaq kifayətdir. Məhz, bu səbəbdəndir istər ingilis dilində, istər rus dilində göy rəngi ilə bağlı emosional durumu səciyyələndirən kifayət qədər ifadəyə təsadüf edilir. Məsələn, rus dilində: **посинеть от злости** “qəzəbdən göyərmək”; **to feel blue** “kədərlənmək, qəm çəkmək, fikir eləmək”. Onu qeyd edək ki, ingilis dilində təxminən 1300-cü ildən istifadə edilməyə başlamış bu ifadənin C.Çoser sayəsində geniş işləklilik qazandığı vurğulanır. Mənbələr bu ifadənin insanların depressiya məqamında **blue** “göy / mavi” rəngə üstünlük verməsilə əlaqələndirilə bildiyini önə sürmüşlər [28] ki, bu da öz növbəsində müasir psixoloji və psixolinqvistik təcürbi araşdırmalar sayəsində [29] öz əyani təsdiqini tapmış olur. Bununla belə, biz, öz tərəfimizdən bu kimi ifadələrin universal alt semantikasında semantik kumulyativliyin reallaşdığını və ilkin psixosomatik əlaqələndirmənin, növbəti mərhələdə rəng seçiminin emosional şərtlənməsilə əlaqələndirildiyini zənn edirik. Başqa sözlə desək, biz, **qanı qaralmaq** ifadəsində və analoji məzmun və rəng komponentli ifadələrdə olduğu kimi, burada metaforik “tapmaca”nın yer aldığını ehtimal edirik.

Nümunələrə diqqət edək.: ingilis dilində: *When Mary goes away, Tarry feels blue. He's lonely and sad* [30]; *Feeling blue may colour the photos you collect and share with others, research has shown.* [31]; rus dilində: *Госдеп посинел от злости: Меркель ослушалась Трампа* [32]; *Посинели от злости. Теннисисты критикуют непривычный цвет грунта.* [33]

Analoji “rəng ~ psixosomatik reaksiya” implikativ korrelyasından şəxələnən digər qrup feillərə də diqqət edək: **saralmaq, saralıb solmaq**. Azərbaycan dilinin izahlı lüğətində oxuyuruq: “*Xəstəlikdən, dərddən, həyəcədən, qorxudan və s.-dən üzünün rəngi qaçmaq, solmaq. ... Qorxudan saralmaq. – Eşq oduna yanan aşkara yanmaz; Pünhan-pünhan mənim kimi saralı. Aşiq Ələsgər. Şahməmməd adı eşidəndə pişxidmətin rəngi saraldı. Çəmənəzəminli. Hər yerdən “doğrudur, doğrudur!” səsi gəldikcə Yarməmməd ölür, Salman saralırdı. M.İbrahimov.* [34] Göründüyü kimi, bu feil də psixosomatik reaksiya əsasında formalaşmasına baxmayaraq, koloristik ifadə məqamının ön plana çıxması ilə seçilir.

*Deyərdi: Ey fələk, nələr etdin sən?
Gül üzüm saraldı sənin zülmündən!
...Keçir ev küncündə gecə-gündüzü,
Darıxır ürəyi, saralır üzü.* [35, s.44, 86]

Nümunələrdən də aydın şəkildə göründüyünə görə, **saralmaq** feili “Emosiya” makrokonseptinin “Kədər-Xiffət” mikrokonseptinə aid edilə bilər.

*Ürəklər odlanır, üzlər saralar,
Ahın tüstüsündən göylər qaralar.
Üzü dərd əlindən saralmamış ki?
Günü, ruzigarı qaralmamış ki?* [36]

Müqayisə üçün deyək ki, ingilis dilindəki təxminən analoji məzmun ifadə edən **as white as sheet, green around the gills** frazeologizmləri də psixosomatik reaksiyaların koloristik planlı ifadəsinə istinadən meydana gəlmişlər. Məlumdur ki, **as white as sheet** ifadəsi qorxudan və ya

şokdan, güclü stress və həyəcədən yaranan reaksiyanın (*If someone is (as) white as a sheet, their face is very pale, usually because of illness, shock, or fear* [37] ifadəsi üçün istifadə edilir.

When they told Pauline about the accident, she became as white as a sheet. [38]. Nümunədən də aydın şəkildə göründüyü kimi, qeyd olunan frazeologizm bilavasitə emosional reaksiyanı ifadə edir. Digər frazeologizmə – **green around the gills** ifadəsinə gəlincə isə, bu frazeoloji vahid ilk olaraq, psixosomatik reaksiyanın özünü əks etdirir. Daha dəqiq desək, burada biz, vegetativ əsəb sisteminin pozuntusu kimi ortaya çıxan reaksiyaların (ürək bulanma, diareya, vomitus və s.) səciyyələndirməsi ilə qarşılaşırıq. Daha sonra isə bu vegetativ sistem reaksiyalarının psixoloji plandakı reaksiyalarla, yəni emosional fonla əlaqələndirməsi mümkün oldu (daha ətraflı bax: [39 ; 108]. Nümunələrə diqqət edək: *But as world markets are stalked by extreme volatility, the well-fed wealth managers are looking quite green around the gills.* (The Financial Times); *Still, she must have been feeling a little green around the gills about her closely watched but increasingly doomed campaign against the well-liked, three-term Republican incumbent, Mike Enzi.* (The Los Angeles Times) [39].

Qeyd olunanları ümumiləşdirərək, belə nəticəyə gələ bilərik ki, “Emosiya” konseptinin fərqli mikrokonseptlərinə daxil olan neqativ konnotasiyalı bir çox ifadələrin kökündə neyrofizioloji, psixosomatik, psixolinqvistik şərtlənməli metaforikləşmələr və ya metafora “tapmacaları” durur.

ƏDƏBİYYAT

1. Солодилова И.А. Метонимия: границы феномена // Вестник Оренбургского государственного университета. 2017, № 1 (201), с. 53-57, http://vestnik.osu.ru/2017_1/9.pdf
2. Vəliyeva N.Ç. Azərbaycanca-rusca-ingiliscə frazeoloji lüğət. Bakı: Nurlan, 863 s. <https://ebooks.azlibnet.az/book/vOZLpnFo.pdf>
3. Məhərrəmli Q., İsmayılov R. Azərbaycan dilinin frazeologiya lüğəti. Bakı: Altun kitab, 2015, <https://www.azleks.az/online-dictionary/qan%C4%B1+qaralmaq/?s=3>
4. Elçin. Seçilmiş əsərləri: 10 cildə, II cild. Bakı: ÇINAR-ÇAP, 2005, 523 s. http://anl.az/el/e/e_se2.pdf
5. Xəlil Rza Ulutürk. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Xalq Bank, 2014, 608 s.
6. Zərin Ş. Seçilmiş əsərlər. Bakı: MBM, 2015, II c., 504 s.
7. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti: 4 cildə, III c. Bakı: Şərq-Qərb, 2011, 672 s.
8. <http://elenamellow.com/node/360>
9. <https://kartaslov.ru/%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F-%D1%81%D0%BE-%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BC/%D0%BF%D0%BE%D1%87%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D1%82%D1%8C>
10. Шабашева Е.А. Особенности оценки цветообозначения черный в семантике фразеологических единиц русского и английского языков // Lingua mobilis. 2012, с.131-137
11. Забавнова О.В. Репрезентация концептов эмоциональных состояний на основе метафорического принципа в татарском и английском языках // Вестник ВГУ. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация, 2015. № 2., с. 112-114, <http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/lingvo/2015/02/2015-02-22.pdf>
12. Базыма Б. А. Цвет и психика <https://psyfactor.org/lib/colorpsy3.htm>
13. Толковый словарь русского языка Дмитриева. Д.В. Дмитриев. 2003. <https://dic.academic.ru/dic.nsf/dmitriev/>
14. <https://novayagazeta.ru/articles/2014/01/10/57889-senegal-171-pozelenel-187-ot-zlosti>
15. Дубцова Т. Мир Четырёх светил: цикл "Другие миры", книга. Екатеринбург: Элита, 2014, 220 с. <https://books.google.az/books?id=ucrQAwAAQBAJ&pg=>

16. <https://nv.ua/opinion/placebo-kremlya-pochemu-za-ukrainoy-sledyat-v-astane-bishkeke-i-erevane-40030.html>
17. <https://sparkonit.com/2016/04/02/face-turns-red-angry-embarrassed-nervous-stressed-fearful/>
18. See red// Cambridge Academic Content Dictionary <https://dictionary.cambridge.org/ru/>
19. <https://www.dailymail.co.uk/news/article-2581997/People-really-red-theyre-angry-ancestors-linked-danger.html>
20. Sophie Jane Evans People really do see red when they're angry and it's all because our ancestors linked it with danger // The Daily Mail, 16 March 2014, <https://www.dailymail.co.uk/>
21. Dobson R. Seeing red: It's not just an expression for angry people, but also scientific fact // The Independent, 16 March 2014 <https://www.independent.co.uk/>
22. Schwitzgebel E. Do Some People Literally See Red When They're Angry? April 27, 2006 <http://schwitzsplinters.blogspot.com/>
23. Qanı qaralmaq // Məhərrəmli Q., İsmayılov R. <https://www.azleks.az/>
24. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti: 4 cildə, II c., Bakı: Şərq-Qərb, 2011, 792 s.
25. Bircə “Cəhənnəmdən keçmiş mələk” <https://kulis.az/news/19075>
26. Bircə “Cəhənnəmdən keçmiş mələk” <https://kulis.az/news/23909>
27. Bircə “Cəhənnəmdən keçmiş mələk” <https://novator.az/2019/02/08/>
28. What Does Feeling Blue Mean? <https://writingexplained.org/idiom-dictionary/feeling-blue>
29. Binzak Fugate J.M., Franco C. L. What Color Is Your Anger? Assessing Color-Emotion Pairings in English Speakers // Front Psychol. 2019; 10: 206., Published online 2019 Feb 26. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6399154/>
30. <https://www.native-english.ru/idioms/feel-blue>
31. Radowitz J. Depression quite literally colours our view of the world and leaves us feeling blue, according to new study // The Independent, 8 August 2017 <https://www.independent.co.uk/news/science/depression-colour-blue->
32. <http://www.press.lv/post/gosdep-posinel-ot-zlosti-merkel-oslushalas-trampa-i-taki-namerena-stroit-severnyj-potok-2/>
33. <https://rg.ru/2012/05/05/tennis.html>
34. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti <https://azerdict.com/ru/izahli-luget/saralmaq>
35. Cami Ə. Yusif və Züleyxa, (tərcümə: M.M.Əlizadə), Bakı, 2004, <http://elibrary.bsu.az/kis/1600.pdf>
36. as white as sheet // Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2>
37. <https://www.native-english.ru/idioms/as-white-as-a-sheet>
38. Багдасарова Н.А. Эмоциональный опыт в контексте разных культур // Человек. 2005., № 4., с. 105-111 <https://mgimo.ru/upload/iblock/>
39. Green around the gills and green about the gills <https://grammarist.com/idiom/green-around-the-gills-and-green-about-the-gills/>
40. <https://kulis.az/news/5322>
41. <https://edebiyatqazeti.az/news/proza/1800-hekayeler>
42. <https://aydinyol.aztc.gov.az/newsview/1717/Namus-qachagi>
43. Əliyev, R. Y. Bədii mətn və onun təhlili / R. Y. Əliyev // Sumqayıt Dövlət Universiteti. Elmi xəbərlər. Sosial və humanitar elmlər bölməsi. Sumqayıt: SDU,– 2021. – c. 17. – No 1. – s. 21-24; <https://elibrary.ru/item.asp?id=46202322>

РЕЗЮМЕ
О МЕТАФОРИЧЕСКИХ «ЗАГАДКАХ» ЕДИНИЦ С КОЛОРИСТИЧЕСКИМ
КОМПОНЕНТОМ, ВХОДЯЩИХ В МАКРОКОНЦЕПТ «ЭМОЦИИ»
(обзор микроконцептов, отражающих негативные эмоции)
Рзаева С.М.

Ключевые слова: *макропонятие «эмоция», «загадки» в метафоре, семантическая универсальность, негативная коннотация, азербайджанский, русский и английский языки.*

В статье исследуется ряд негативных коннотаций и фраз, которые заложены в понятии «эмоция». Как выясняется, красочные составляющие выражения макроконцепции «эмоции» на английском и русском языках включены в микроконфигурации «Ярость / Агрессия», «Гнев / Ярость», «Горе / Ненависть». В этом случае глаголы формируются из цветов черного, желтого, синего, зеленого или красного, или фразеологизмов, в которых встречаются эти цветовые компоненты. Хотя ясно, что колористический компонент на первый взгляд кажется живым, более глубокий анализ не ставит под сомнение нейрофизиологические и психосоматические факторы, лежащие в основе загадок этих метафор.

SUMMARY
ON THE METAPHOR “PUZZLES” OF THE COLORFUL COMPONENT
UNITS INCLUDED IN THE MACRO CONCEPT “EMOTIONS”
(in respect of the micro concepts that reflect negative emotions)
Rzayeva S.M.

Key words: *macro concept of "emotion", "puzzles" in metaphor, semantic universality, negative connotation, Azerbaijani, Russian and English languages*

The article examines a number of negative connotations and phrases that are embedded in the concept of "emotion." As it turns out, the colorful component expressions of the macro concept "Emotion" in the English and Russian languages are included in the microconfigures of "Fury / Aggression", "Anger / Fury", "Grief / Hate". In this case, the verbs formed in reference to black, yellow, blue, green or red, or the phraseological units in which these color components occur. Although it is clear that the colorist component at first appears vivid, more in-depth analyzes leave no doubt the neurophysiological and psychosomatic factors at the root of these metaphors' puzzles.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	28.03.2021
	Son variant	05.05.2021